

КРАВЧЕНКО

Наталія Володимирівна,

викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ

Повномасштабна збройна агресія проти України стала для суспільства не лише воєнним викликом, а й точкою бифуркації – моментом радикального зламу попереднього світопорядку. Як зазначають дослідники під керівництвом М. Требіна, війна в її сучасному вимірі є екзистенційним конфліктом, що змушує націю вдаватися до глибинної ревізії власного світогляду заради самозбереження [1, с. 14]. У цьому контексті правосвідомість перестає бути лише відображенням чинного законодавства, вона трансформується у фундамент духовного спротиву та ключовий елемент національної ідентичності.

Для розуміння сучасних трансформацій необхідно звернутися до витоків правосвідомості українського соціуму. Ю. Калиновський обґрунтовує її поліцивілізаційний характер, де раціональні західні стандарти органічно поєднуються з національним кордоцентризмом – пріоритетом внутрішньої свободи та гідності над формальним державним примусом [2, с. 142].

В умовах війни цей архетип «вільної особистості» став основою для феномену масової самоорганізації. Якщо для агресора характерною є патерналістська модель, де правосвідомість деформована всевладдям держави, то українська модель демонструє домінування так званої правової совісті. Це інтуїтивне прагнення до справедливості, яке дозволяє громадянам зберігати правопорядок навіть у ситуаціях критичного навантаження на державні інститути. Трансформація полягає у переході від «права підданого» до «права громадянина-захисника».

Будь-яка кризова епоха породжує потребу у зміні аксіологічних шкал. Н. Камінська зауважує, що конституційні цінності (мир, свобода, безпека) у мирний час сприймаються як певна даність, проте в умовах воєнного стану вони стають стабілізаційним фактором [3, с. 86].

Особливого значення набуває трансформація балансу між свободою та безпекою. Сучасна українська правосвідомість демонструє унікальний досвід: усвідомлене прийняття тимчасових обмежень певних прав (законний режим воєнного стану) не призводить до правового нігілізму. Навпаки, громадяни сприймають ці обмеження як раціональний інструмент збереження вищої цінності – суверенітету. Таким чином, правова ідентичність зміцнюється через

солідарність, де особиста свобода реалізується через відповідальність перед спільнотою.

Глибший аналіз трансформації потребує розгляду не лише свідомих, а й підсвідомих процесів. А. Шульга наголошує на важливості розрізнення статичності правосвідомості (знання норм) та її динаміки (мотивації) [4, с. 45].

Війна запустила механізми «правової підсвідомості». Ми спостерігаємо феномен квазіправосвідомості, коли особи, що не мають глибоких спеціальних юридичних знань, демонструють зразкову правомірну поведінку. Це пояснюється існуванням моральних аналогів правових норм у внутрішньому світі людини. Правова інтуїція, так зване шосте почуття права, допомагають українцям розпізнавати легітимність дій влади та відкидати маніпулятивні впливи агресора. Мотивація правомірної поведінки трансформується: вона стає менш залежною від страху перед санкцією і більш орієнтованою на ціннісний результат – перемогу та справедливий мир.

Згідно з висновками М. Требіна, збройний конфлікт актуалізує захисну функцію культури [1, с. 112]. Правосвідомість стає об'єктом смислової війни, де ворог намагається зруйнувати правову ідентичність українців. У відповідь на це відбувається консолідація навколо ідеї правової держави. Європейський вектор розвитку України стає не просто політичним вибором, а ціннісним орієнтиром правосвідомості, що протиставляється хаосу та свавіллю агресора.

Трансформація також виявляється у подоланні амбівалентності. Якщо раніше в суспільстві співіснували повага до закону та правовий нігілізм, то війна змушує обирати чітку позицію. Правомірність стає частиною національного імунітету. Волонтерство, дотримання законів війни, активна участь у забезпеченні громадської безпеки – все це зовнішні прояви глибокої внутрішньої трансформації правосвідомості від споживацької до державотворчої.

Трансформація української правосвідомості в умовах збройного конфлікту має цілісний, системний характер. Вона охоплює всі рівні: від підсвідомої інтуїції (за Шульгою) до високих конституційних ідеалів (за Н. Камінською). Світоглядний аспект цієї трансформації полягає в остаточному утвердженні людини як суб'єкта права, що здатний до самоорганізації та відповідального вибору. Правосвідомість сучасного українця – це свідомість вільної особистості, для якої право є найвищим інструментом захисту людської гідності, історичної справедливості та майбутнього нації.

Список використаних джерел

1. Україна в умовах російської агресії: виклики та відповіді : монографія / М. П. Требін, М. А. Козловець, І. В. Верховцева та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2024. 456 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178518240>
2. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія. Харків : Право, 2008. 288 с.

3. Камінська Н. В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.33270/02222402.86>

4. Шульга А. М. Правосвідомість особи як передумова її правомірної поведінки: ретроспективний погляд, сучасна інтерпретація. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.04>.

КРИСАЧЕНКО Валентин Семенович,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
українознавства Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук, професор

ЕТНОГЕНЕТИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: АНТИ І СКЛАВІНИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ)

Наприкінці IV ст. н. е. в історичних трактатах дедалі частіше та вагомніше зустрічаються назви двох слов'янських етносів (чи об'єднань племен) — антив і склавів. Втім, цілком можливо, що мова йде про одну й ту ж саму етнічну спільноту, оскільки багато авторів, зокрема Прокопій Кесарійський, наголошувало, що анти і склавів користуються однією мовою, у них спільні звичаї, побут та вірування. У будь-якому випадку достеменно відомо, що вже у V–VII ст. анти і склавів поступово переймають на себе провідну роль в організації суспільного життя од Танаїсу (Дону) до Істра (Дунаю), загрожуючи безпеці самого Константинополя. На різних теренах вони витворили низку племінних і міжетнічних державних об'єднань, котрі однозначно засвідчили: слов'янський компонент на етнічній мапі Європи з'явився стало, надовго, і подальша історія істотно визначається його присутністю у світі, культурною та політичною активністю. Теми склавів та антив у контексті історії Північного Причорномор'я торкалося багато вчених; Йордан, Феофілакт Симокатта, Іоанн Ефеський, Маврикій, Менандр Візантієць, Екдицій Авіт, Ісидор Севільський та інші історики, письменники і політики.

Історик Йордан розташовує склавів від Вісли і Дністра аж до Дніпра, причому зауважує, що це той самий народ, що й анти; в іншому місці він пише, що готам довелося зазнати битви з антами біля Меотійського (Азовського) моря. Тобто, анти жили і на лівобережжі Дніпра. Візантійський історик Прокопій Кесарійський, описуючи людність Північного Причорномор'я,